

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет філології
Кафедра української мови

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ІМЕННІ Й ДІЄСЛІВНІ МОРФОЛОГІЧНІ КАТЕГОРІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ
МОВІ В НАУКОВІЙ ГРАМАТИЦІ ТА ШКІЛЬНОМУ КУРСІ
МОРФОЛОГІЇ**

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Українська мова і література)»

Спеціальність А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями)
Предметна спеціальність А4.01 Середня освіта (Українська мова і література)

Галузь знань А Освіта

Затверджено на засіданні кафедри
української мови
протокол №1 від 26 серпня 2025 р.

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	«Іменні й дієслівні морфологічні категорії в українській мові в науковій граматиці та шкільному курсі морфології»
Викладач (-і)	Барчук Володимир Михайлович
Контактний телефон викладача	+380342 596008
E-mail викладача	volodymyr.barchuk@pnu.edu.ua
Формат дисципліни	Очний
Обсяг дисципліни	3 кредитів ECTS, 90 годин
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua/
Консультації	Щотижнево упродовж семестру за встановленим розкладом на кафедрі та з розрахунком відповідного часу
2. Анотація до навчальної дисципліни	
<p>Курс „Іменні і дієслівні морфологічні категорії в українській мові в науковій граматиці та шкільному курсі морфології” покликаний дати студентам, що навчаються за напрямом „Середня освіта”, порівняльний аналіз ключових тем морфології української мови з погляду наукової граматики та шкільного курсу морфології. Тематика та обсяг курсу забезпечить знання і розуміння базових морфологічних категорій ключових морфологічних класів – дієслова та імені, що сприятиме належному рівню викладання морфології української мови в школі; знання, отримані під час вивчення курсу, допоможуть забезпечити глибоке і всебічне висвітлення програмового матеріалу вчителем-словесником на уроках української мови.</p>	
3. Мета та цілі навчальної дисципліни	
<p>Мета навчальної дисципліни – дати знання про базові іменні та дієслівні категорії, обґрунтувати науковий та навчально-методичний підходи до інтерпретації іменних та дієслівних категорій.</p> <p>Цілі навчальної дисципліни:</p> <ul style="list-style-type: none"> - засвоїти основні морфологічні терміни і поняття, зокрема з погляду граматичної категоріології; - диференціювати ключові іменні і дієслівні категорії з наукового та навчально-методичного аспектів; - сформулювати вміння обґрунтувати та пояснити особливості іменних та дієслівних категорій; - формувати навички та вміння пояснити проблемні аспекти трактування граматичних одиниць; - забезпечити володіння термінологічним апаратом сучасної граматики. 	
4. Програмні компетентності та результати навчання	
<p><u>Загальні компетентність.</u> Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі й практичні проблеми в галузі середньої освіти, що передбачає застосування теорій і методів освітніх наук і характеризується комплексністю й невизначеністю педагогічних умов організації навчально-виховного процесу в основній (базовій) середній школі.</p> <p><u>Загальні компетентності:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Знання та розуміння предметної області й професійної діяльності вчителя. 4. Здатність бути креативним, застосовувати теоретичні знання в практичних ситуаціях. 7. Здатність навчатися й оволодівати новими знаннями. <p><u>Фахові компетентності:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Здатність активно застосовувати професійно-профільні знання, уміння й навички з мовознавчих, літературознавчих, психолого-педагогічних дисциплін із використанням передових освітніх технологій у загальноосвітніх навчальних закладах різних типів. 5. Здатність трансферу сучасних наукових досягнень у загальноосвітні навчальні заклади, у практику викладання української мови та літератури; педагогічних напрацювань. 8. Здатність до володіння основними мовознавчими і літературознавчими поняттями, здатність 	

застосовувати їх у процесі аналізу та інтерпретації текстів різних стилів.

15. Здатність кваліфіковано аналізувати навчальні матеріали й добирати посібники й підручники, які найбільше відповідають цілям й умовам навчання.

Програмні результати навчання:

1. Знати сучасні лінгводидактичні засади навчання української мови і літератури.
2. Знати мовні норми, соціокультурну ситуацію розвитку української мови, особливості використання мовних одиниць у певному контексті.
6. Мати творчо-критичне мислення, творчо використовувати різні теорії й досвід (вітчизняний, закордонний) у процесі вирішення соціальних і професійних завдань.
7. Уміти працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами (зокрема цифровими), віднаходити, обробляти й систематизувати інформацію, використовувати її в освітньому процесі.
11. Порівнювати мовні та літературні факти, явища, визначати їхні подібності й відмінності.

5. Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни

Вид заняття	Загальна кількість годин
лекції	12
практичні заняття	18
самостійна робота	60

Ознаки навчальної дисципліни

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативна/ Вибіркова
5	A4.01 Середня освіта (Українська мова і література)	3	Вибіркова

Тематика навчальної дисципліни

Тема	кількість годин		
	лекції	практичні заняття	самостійна робота
Тема 1. Принципи лінгвістичного дослідження категорійної системи граматики. Ознаки та властивості категорій.	2	2	8
Тема 2. Іменник. Іменні категорії: відмінок, рід, число, їхня граматична сутність.	2	2	8
Тема 3. Порівняльна характеристика відмінка, роду та числа у науковій та шкільній граматиці.	2	4	12
Тема 4. Дієслово та його категорійна система. Диференційні дієслівні категорії.	2	2	8
Тема 5. Категорія темпоральності, її зміст та структура. Категорії виду та особи.	2	4	12
Тема 6. Порівняльна характеристика дієслівних категорій в науковій та шкільній граматиці. Використання сучасних граматичних концепцій дієслова у шкільному курсі морфології.	2	4	12
Загальна к-сть год.	12	18	60

6. Система оцінювання навчальної дисципліни

Загальна система оцінювання навчальної дисципліни	Система оцінювання курсу відповідає критеріям оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти в університеті. Залікова оцінка визначена результатами роботи на практичних заняттях (максимум 60 балів, в т.ч. контрольна робота 40 балів). Самостійна робота 40 балів. Загальна максимальна кількість балів залікової оцінки становить 100 балів, мінімальна позитивна оцінка
---	---

	50 балів.
Вимоги до письмової роботи	Письмова контрольна робота складається з трьох питань теоретико-практичного характеру: терміни написання роботи – 5 практичне заняття, залікової роботи – 9 практичне заняття.
Семінарські/практичні заняття	Опрацювання програмових питань зі всіх тем курсу. Форма: усне повідомлення, дискусія, аналіз першоджерел, виконання практичних завдань.
Умови допуску до підсумкового контролю	Отримання мінімальної позитивної оцінки – 50 балів (виконання усіх завдань під час вивчення навчальної дисципліни).
Підсумковий контроль	Форма контролю: залік.

7. Політика навчальної дисципліни

Письмові роботи. Письмові роботи виконують здобувачі освіти, які навчаються за загальним графіком, відповідно до «Положення про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника», та індивідуальним графіком, відповідно до «Положення про порядок навчання здобувачів вищої освіти за індивідуальним графіком у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» <https://nmv.pnu.edu.ua/нормативні-документи/polozhenja/>. Форму письмового виконання роботи втілено на практичних, індивідуальних заняттях, під час написання контрольної, самостійної роботи чи виконання індивідуального завдання.

Академічна доброчесність. У «Кодексі честі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» встановлені загальні морально-етичні принципи та правила поведінки, яких мають дотримуватися всі учасники навчально-освітнього процесу. За цим документом представники університетської громади повинні дотримувати принципу академічної доброчесності та у всій своїй навчальній та викладацькій діяльності зобов'язані діяти порядно, доброчесно. <https://pnu.edu.ua/polozhennia-pro-zapobihannia-plahiatu/>

За дотриманням членами університетської громади морально-етичних та правових норм цього Кодексу відповідає «Комісія з питань етики та академічної доброчесності» при університеті, яка відстежує і регламентує поведінку здобувачів освіти в навчальному процесі. <https://pnu.edu.ua/polozhennia-pro-zapobihannia-plahiatu/>

Відвідування занять. Урегульовано «Положенням про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» <https://nmv.pnu.edu.ua/нормативні-документи/polozhenja/>. У разі пропуску занять здобувачі освіти повинні відпрацювати їх індивідуально в письмовій чи усній формі, щоб виконати всі завдання вхідного, поточного, підсумкового контролю.

Неформальна освіта. Порядок здобуття неформальної освіти та визнання її результатів регламентує «Положення про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника». <https://nmv.pnu.edu.ua/нормативні-документи/polozhenja/>

Для здобуття неформальної освіти рекомендовано використання платформ Coursera, Prometheus, Udemy, EdEra та ін.

8. Рекомендована література

Основна література:

Барчук В. Граматична темпоральність: Інтервал. Час. Таксис: монографія. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 416 с.

Барчук В. Граматична категорія темпоральності: семантико-структурний аспект. Мовознавство. 2011. №6. С. 64-76.

Барчук В. Формальна та функціонально-семантична співвіднесеність категорій часу та способу в українській мові. *Українська мова*. 2011. № 4. С. 77-84.

Барчук В. Методологічні аспекти дослідження категорійної системи дієслова // *Українознавчі студії*. – Івано-Франківськ, 2012. – №13-14. – С. 28-34.

Барчук В. Давноминулий час: статус, значення, функціонування. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць* [гол.ред. Є.Б.Барань]. Вінниця: ТОВ фірма „Планер”, 2021. Вип. 32. С. 144-154.

- Барчук В. Граматичні категорії української мови: когнітивний аспект. *Вісник НТШ „Слово”*. 2025. № 21 (77). С. 9-19.
- Безпояско О. К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Київ : Либідь, 1993. 336 с.
- Бондар О. І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові: Система засобів вираження. Одеський державний університет імені І. І. Мечникова. Одеса : Астропринт, 1996. 192 с.
- Вихованець І. Р. Принципи категорійної граматики української мови. МовознавствоХарків. 1996. С. 177–181.
- Вихованець І. Р. Теоретичні засади категорійної граматики української мови. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць. Серія : Філологія. Вінниця : ВДПУ, 2000. Вип. 2. С. 3–6.
- Городенська К., Вихованець І. Теоретична морфологія української мови. Київ : Пульсари, 2004. С. 217–327.
- Жовтобрюх М. А. Українська літературна мова .К. : Наукова думка. 1984. 255 с.
- Загнітко А. П. Рівнева структура речення і граматичні категорії. Мовознавство. Харків. 1996. С. 189–192.
- Загнітко А. П. Основи еволюції граматичних категорій. Мовознавство. 1991. № 5. С. 7–14.
- Загнітко А. П. Аналітизм у системі дієслівних категорій. Мовознавство. 1993. № 1. С. 25–32.
- Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ „ВКФ „БАО”. 2011. 992 с.
- Калько М. Аспектуальність: категоризація, класифікація і репрезентація в сучасній українській літературній мові. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2008. –384 с.
- Ковалик І. І. Граматичні категорії в сучасній українській мові та методи їх вивчення. Українське мовознавство.1973. Вип. 1.С. 22–27.
- Ковалик І. І. Про лінгвальні категорії, їх властивості і види. Мовознавство. 1980. № 5. С. 10–13.
- Коць Л. М. Дієприслівник у сучасній українській літературній мові. Київ.1964. 164 с.
- Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій. Луцьк : Вежа, 2001. – 340 с.
- Русанівський В. М. Формування граматичних категорій дієслова. Історія української мови. Морфологія. Київ : Наукова думка, 1978. С. 274–309.
- Слинько І. І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
- Соколова С. О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові. Київ : Наукова думка. 2003. 283 с.
- Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / за заг. ред. І.К.Білодіда. Київ : Наукова думка. 1972.
- Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1969. 583 с.
- Сучасна українська літературна мова / кер. авт. колективу А. П. Медушевський. Київ : Вища школа, 1975. 398 с.
- Сучасна українська літературна мова / [Плющ М. Я., Бевзенко С. П., Грипас Н. Я. та ін.] ; за ред. М. Я. Плющ. Київ. : Вища школа, 1994. 414 с.
- Сучасна українська літературна мова / [Грищенко А. П., Мацько Л. І., Плющ М. Я., Тоцька Н. І., Уздиган І. М.] ; за ред. А. П. Грищенка. – [2-ге вид., перероблене і доп.]. Київ : Вища школа, 1997. 493 с.
- Сучасна українська літературна мова / за ред. М. Я. Плющ. [2-ге вид., перероблене і доп.]. Київ : Вища школа, 2000. 430 с.
- Сучасна українська мова / за ред. О. Д. Пономарева. Київ : Либідь, 1994. 256 с.
- Сучасна українська мова / [Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко Л. Ю. та ін.] ; за ред. О. Д. Пономарева. – Київ : Либідь, 1997. 400 с.
- Електронні версії підручників з української мови. <https://imzo.gov.ua/pidruchniki /elektronni-versiyi-pidruchnikiv/>